

INHOUD

10 INLEIDING

HET BEGIN VAN DE HANDEL

400 v.c.-1770 n.c.

- 20 **Eigendom zou particulier moeten zijn**
Eigendomsrechten
- 22 **Wat is een rechtvaardige prijs?** Markten en ethiek
- 24 **Je hoeft niet te ruilen als je munten hebt**
De functie van geld
- 26 **Geld maken met geld**
Financiële dienstverlening
- 30 **Geld veroorzaakt inflatie**
De kwantiteitstheorie van geld
- 34 **Bescherm ons tegen buitenlandse goederen**
Protectionisme en handel
- 36 **De economie kan worden becijferd**
Het meten van rijkdom
- 38 **Laat bedrijven verhandeld worden** Open nv's
- 39 **Rijkdom komt van het land**
Landbouw in de economie
- 40 **Geld en goederen stromen tussen producenten en consumenten**
De kringloop van de economie
- 46 **Particulieren gaan nooit betalen voor straatverlichting**
Levering van collectieve goederen en diensten

HET TIJDPERK VAN DE REDE

1770-1820

- 52 **De mens is een koude, rationele berekenaar**
De economische mens
- 54 **De onzichtbare hand van de markt schept orde**
Vrije-markteconomie
- 62 **De laatste arbeider draagt minder bij aan de output dan de eerste**
Afnemende meeropbrengst
- 63 **Waarom zijn diamanten duurder dan water?**
De paradox van waarde
- 64 **Maak belastingen eerlijk en efficiënt** De belastingdruk

- 66 **Splits de speldenproductie op en je krijgt meer spelden**
De arbeidsverdeling
- 68 **Bevolkingsgroei houdt ons arm**
Demografie en economie
- 70 **Bijeenkomsten van kooplieden eindigen in samenspanning om prijzen te verhogen**
Kartels en collusie
- 74 **Aanbod schept zijn eigen vraag**
Marktoverschotten
- 76 **Leen nu, belast later**
Lenen en schuld
- 78 **De economie is een jo-jo**
Hausse en baisse
- 80 **Handel is gunstig voor iedereen**
Comparatief voordeel

INDUSTRIËLE EN ECONOMISCHE REVOLUTIES 1820-1929

- 90 Hoeveel moet ik produceren, gezien de concurrentie?**
De gevolgen van beperkte concurrentie
- 92 Telefoongesprekken zijn duurder zonder concurrentie**
Monopolies
- 98 Menigten veroorzaken collectieve gekte**
Economische bubbels
- 100 Laat de heersende klassen sidderen voor de communistische revolutie**
Marxistische economie
- 106 De waarde van een product wordt bepaald door de moeite die het kost om het te maken**
De arbeidstheorie van waarde
- 108 Prijzen worden bepaald door vraag en aanbod**
Vraag en aanbod
- 114 Je geniet minder van je laatste koekje dan van je eerste**
Nut en bevrediging
- 116 Als de prijs stijgt, kopen sommige mensen meer**
Bestedingsparadoxen
- 118 Een stelsel van vrije markten is stabiel**
Economisch evenwicht
- 124 Krijg je een loonsverhoging, koop dan geen brood, maar kaviaar**
Vraagelasticiteit

- 126 Bedrijven zijn price-takers geen price-makers**
De competitieve markt
- 130 Maak iemand welgestelder zonder anderen te benadelen**
Efficiëntie en eerlijkheid
- 132 Hoe groter de fabriek, hoe lager de kosten**
Schaalvoordelen
- 133 De prijs van het bioscoopkaartje is het plezier dat je zou hebben gehad op de ijsbaan**
Externaliteiten
- 134 Arbeiders moeten hun situatie samen verbeteren**
Collectieve arbeidsovereenkomst
- 136 Mensen consumeren om gezien te worden**
Opzichtige consumptie
- 137 De vervuiler betaalt**
Externe kosten
- 138 Protestantisme heeft ons rijk gemaakt**
Religie en economie
- 140 De armen zijn onfortuinlijk, niet slecht**
Het armoedeprobleem
- 142 Socialisme is de afschaffing van de rationele economie**
Centraal geleide economie
- 148 Kapitalisme vernietigt het oude en schept het nieuwe**
Scheppende vernietiging

OORLOG EN CRISIS 1929-1945

- 154 Werkloosheid is geen keuze**
Depressies en werkloosheid
- 162 Sommigen houden van risico's, anderen vermijden ze**
Risico en onzekerheid
- 164 Overheidsuitgaven leveren de economie meer op dan er wordt uitgegeven**
De keynesiaanse multiplier
- 166 Economieën zijn onderdeel van de cultuur**
Economie en traditie
- 168 Managers gaan voor de emolumenten, niet voor de bedrijfswinst**
Het ondernemingsbestuur
- 170 De economie is een voorspelbare machine**
Het toetsen van economische theorieën
- 171 Economie is de wetenschap van de schaarse middelen**
Definities van economie
- 172 Wij willen een vrije maatschappij behouden**
Economisch liberalisme
- 178 Industrialisatie creëert aanhoudende groei**
De opkomst van de moderne economie
- 180 Verschillende prijzen voor verschillende mensen**
Prijstdiscriminatie

NAOORLOGSE ECONOMIE

1945-1970

- 186 In de nasleep van oorlog en crisis moeten landen samenwerken** Internationale handel en Bretton Woods
- 188 Het enige wat arme landen nodig hebben is een big push** Ontwikkelingseconomie
- 194 Mensen worden beïnvloed door irrelevante alternatieven**
Irrationale besluitvorming
- 196 Regeringen moeten niets anders doen dan de geldvoorraad beheersen**
Monetaristisch beleid
- 202 Hoe meer mensen werken, hoe meer ze moeten betalen**
Inflatie en werkloosheid
- 204 Mensen smeren hun consumptie uit over hun levensduur**
Sparen om uit te geven
- 206 Instituties doen ertoe**
Instituties in de economie
- 208 Mensen zullen zich altijd drukken, als ze kunnen**
Marktinformatie en prikkels
- 210 Theorieën over efficiëntie van de markt vereisen veel aannames**
Markten en sociale uitkomsten
- 214 Er bestaat geen perfect kiesstelsel**
De socialekeuzetheorie
- 216 Het doel is het maximaliseren van geluk, niet van inkomen** De economie van geluk

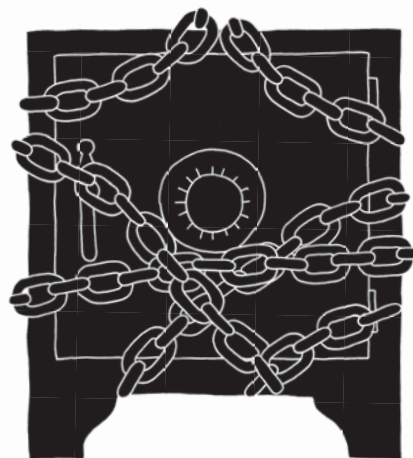

- 220 Beleid om markten te corrigeren kan het probleem verergeren** De theorie van de op een na beste
- 222 Maak markten eerlijk** De economie van de sociale markt
- 224 Na verloop van tijd zijn alle landen rijk** Theorieën over economische groei
- 226 Globalisering is niet onvermijdelijk**
Marktintegratie
- 232 Socialisme leidt tot legeschappen** Tekorten in planeconomieën
- 234 Wat denkt de ander dat ik ga doen?** Speltheorie
- 242 Rijke landen maken arme landen armer**
Dependenciatheorie
- 244 Je kunt mensen niet voor de gek houden**
Rationele verwachtingen
- 248 Mensen hechten geen waarde aan waarschijnlijkheid bij hun keuzeproces**
Paradoxen in besluitvorming
- 250 Gelijksortige economieën kunnen baat hebben bij één enkele munt**
Wisselkoersen en valuta's
- 256 Honger kan ook bij een geslaagde oogst voorkomen**
Entitlement theory

HEDENDAAGSE ECONOMIE

1970-HEDEN

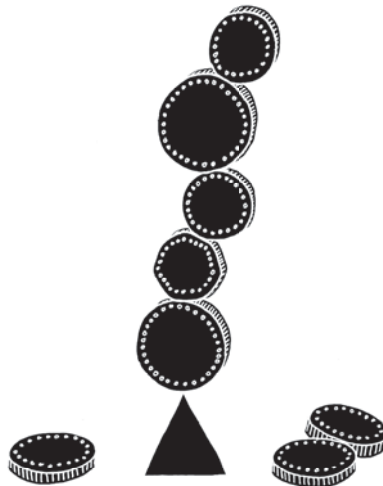
- 262 Risicoloos investeren is mogelijk**
Financial engineering
- 266 Mensen zijn niet 100 procent rationeel**
Gedragseconomie
- 270 Belastingverlaging kan meer belasting opleveren**
Belastingheffing en economische prikkels
- 272 Prijzen zeggen alles**
Efficiënte markten
- 273 Na verloop van tijd werkt zelfs de grootste egoïst samen**
Competitie en samenwerking
- 274 Het merendeel van de tweedehands auto's zal een miskoop blijken te zijn**
Marktonzekerheid
- 276 Regeringsbeloften zijn ongeloofwaardig**
Onafhankelijke centrale banken

- 278 De economie is chaotisch, zelfs wanneer individuen dat niet zijn**
Complexiteit en chaos
- 280 Sociale netwerken zijn een soort kapitaal**
Sociaal kapitaal
- 281 Onderwijs bevordert de bekwaamheid niet**
Signalen en screening
- 282 De staat bepaalt de markt**
De Aziatische tijgereconomieën
- 288 Overtuigingen kunnen een valutacrisis veroorzaken**
Speculatie en devaluatie
- 294 De hoogste bidders betalen te veel**
De vloek van het winnende bod
- 296 Stabiele economieën dragen het zaad van instabiliteit in zich** Financiële crises
- 302 Bedrijven betalen meer dan het marktloon**
Prikkel en lonen

- 303 Het reële loon stijgt tijdens een recessie**
Stroperige lonen
- 304 Het vinden van een baan is als het vinden van een partner of een huis**
Zoeken en vinden
- 306 Klimaat verandering maakt gezamenlijk handelen noodzakelijk**
Economie en het milieu
- 310 Het bbp negeert vrouwen**
Gender and economics
- 312 Comparatief voordeel is toeval**
Handel en ligging
- 313 Net als stoommachines hebben computers economieën op hun kop gezet**
Sprongen in technologie
- 314 We kunnen arme economieën helpen door schulden af te schrijven**
Internationale schuldenkwijtschelding
- 316 Pessimism kan gezonde banken kapotmaken**
Bankrups

- 322 Elders opgepot geld voedt speculatie thuis**
Disbalans in mondiaal spaargeld
- 326 Samenlevingen met meer gelijkheid groeien sneller**
Ongelijkheid en groei
- 328 Zelfs gunstige economische hervormingen kunnen op een mislukking uitlopen**
Verzet tegen economische verandering
- 330 De huizenmarkt weerspiegelt hausse en baisse**
Huizenbouw en de conjunctuurcyclus

332 BELANRIJKE DENKERS

340 WOORDENLIJST

344 REGISTER

351 VERANTWOORDING

INLEIDING

Niet veel mensen zullen beweren dat ze veel weten van economie, misschien omdat ze het een te ingewikkeld onderwerp vinden dat weinig te maken heeft met hun dagelijks leven. Over het algemeen vindt men dat economie het domein is van professionals in zaken, financiën en de overheid. Maar de meesten van ons worden zich steeds bewuster van de invloed van de economie op onze rijkdom en ons welzijn, en wij hebben ook zo onze mening – en vaak behoorlijk uitgesproken – over de stijgende kosten van levensonderhoud, belastingen, overheidsuitgaven, enzovoorts. Soms zijn deze meningen gestoeld op een actuele gebeurtenis, maar vaak zijn

het onderwerpen van gesprekken op de werkvloer of aan tafel. In zekere mate hebben we dus eigenlijk allemaal belangstelling voor economie. De argumenten die wij gebruiken om onze mening te staven, zijn over het algemeen dezelfde als die van economen, en een grotere kennis van hun theorieën kan ons een beter inzicht geven in de economische principes die ons leven beheersen.

Economie in het nieuws

Anno nu staan veel economieën onder druk, waardoor het belangrijker is dan ooit tevoren om het een en ander van economie af te weten. Er wordt in deze tijd dan ook veel waarde aan het – inmiddels alomtegenwoordige – economische nieuws gehecht. Al in 1997 merkte de Amerikaanse Republikeinse campagnestrateg Robert Teeter de dominantie van de economie op: 'Kijk eens naar de afnemende tv-ver slaggeving van politiek. Kijk eens naar het dalend aantal kiezers. Economie en economisch nieuws is wat het land nu bezighoudt, niet politiek.'

Maar wat begrijpen we nu eigenlijk echt als we nieuws horen over een stijgende werkloosheid, inflatie, een crisis op de aandelenmarkten en een handelstekort? Als ons wordt gevraagd de broekriem aan te halen

of als we meer belasting moeten gaan betalen, weten we dan waarom? En als we aan de genade van 'durfbanken' en grote bedrijven overgeleverd lijken te zijn, weten we dan hoe ze zo machtig zijn geworden en begrijpen we de oorzaken van hun ontstaan en bestaan? Het vak economie geeft antwoorden op dergelijke vragen.

De studie van management

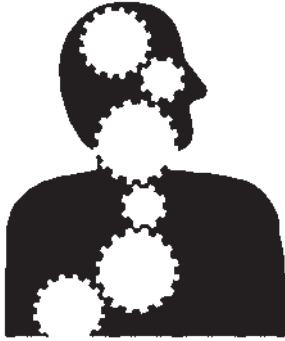
Ondanks het belang voor veel kwesties die ons allemaal aangaan, wordt economie als vak vaak met argwaan bekeken. Een populaire misvatting is dat ze droog en academisch is, omdat ze zich verlaat op statistiek, grafieken en formules. De 19de-eeuwse Schotse historicus Thomas Carlyle noemde economie die 'deerniswekkende wetenschap' die 'vervelend, ellendig en echt behoorlijk hopeloos en beangstigend' is. Een andere misvatting is dat ze 'alleen maar over geld' gaat, en hoewel hier wel een greintje waarheid in schuilt, staat het ver af van het totaalbeeld.

Dus waar gaat economie eigenlijk over? Het woord is afgeleid van het Griekse *oikonomia*, 'huishoudkunde', en heeft de betekenis gekregen van de studie van de wijze waarop wij onze hulpbronnen beheren en met name de productie en ruil van goederen en diensten. Natuurlijk is het

“
In de economie bestaan hoop en vertrouwen naast elkaar – met grote wetenschappelijke pretenties en een diep verlangen naar respectabiliteit.

John Kenneth Galbraith
Canadees-Amerikaans econoom
(1908-2006)

”

maken van goederen en het leveren van diensten zo oud als de beschaving, maar het onderzoek naar hoe het proces werkt is betrekkelijk nieuw. Het heeft zich geleidelijk ontwikkeld: filosofen en politici hebben al sinds de tijd van de oude Grieken hun mening over economische zaken gegeven, maar de eerste echte economen verschenen pas aan het einde van de 18de eeuw.

In die tijd stond het vak bekend als 'politieke economie'. Het was ontstaan als een zijtak van politieke filosofie. Maar zij die haar theorieën bestudeerden kregen meer en meer het gevoel dat het moest worden onderscheiden als een geheel apart vak en begonnen het 'economische wetenschap' te noemen. Deze term werd populair in de verkorte vorm 'economie'.

Een zachtere wetenschap

Is economie wetenschap? De 19de-eeuwse economen dachten dat graag en hoewel Carlyle haar 'deerniswekkend' vond, vond hij haar toch het etiket 'wetenschap' waardig. Veel economische theorie was gebaseerd op wiskunde en zelfs natuurkunde. Men probeerde wetten te formuleren waaraan de werking van de economie voldoet, net als wetenschappers die de natuurwetenschappen hadden ontdekt die aan natuur-

lijke verschijnselen ten grondslag liggen. Maar economie is door de mens gemaakt en is afhankelijk van het rationele of irrationele gedrag van de mensen die eraan deelnemen; economie als wetenschap heeft dus meer gemeen met de 'zachte wetenschappen' als psychologie, sociologie en politicologie.

Economie is misschien wel het best gedefinieerd door de Britse econoom Lionel Robbins in 1932 in zijn *Essay on the Nature and Significance of Economic Science*: 'de wetenschap die menselijk gedrag bestudeert als een verband tussen doelen en schaarse middelen, die verschillende

aanwendungen hebben'. Deze brede definitie is nog altijd het populairst.

Het belangrijkste verschil tussen economie en andere wetenschappen is echter dat de stelsels die zij bestudeert, fluide zijn. Naast dat economen economische systemen beschrijven en verklaren, en uitleggen hoe ze functioneren, kunnen ze ook aangeven hoe ze in elkaar zouden moeten steken en verbeterd kunnen worden.

De eerste economen

De moderne economie verscheen in de 18de eeuw als aparte discipline, en dan met name met de publicatie in 1776 van *The Wealth of Nations* van de grote Schotse denker Adam Smith. Wat echter de belangstelling voor het onderwerp wekte, waren niet zozeer de geschriften van economen, maar de enorme veranderingen in de economie aan de vooravond van de industriële revolutie. Eerdere denkers hadden al aandacht besteed aan het beheer van goederen en diensten binnen samenlevingen als ze vraagstukken behandelden die opdoemden als problemen voor morele of politieke filosofie. Maar met de komst van fabrieken en de massaproductie van goederen begon een nieuw tijdperk van economische organisatie waarin het grotere plaatje telde. Dit was het begin van de zogenaamde 'markt-economie'. »

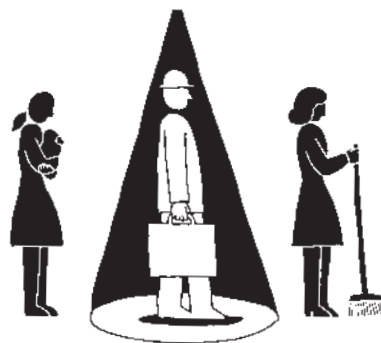

De eerste les van de economie is schaarse: er is nooit voldoende van wat dan ook om iedereen die het wenst ervan te kunnen voorzien. De eerste les van de politiek is om de eerste les van de economie te negeren.

Thomas Sowell
Amerikaans econoom (1930)

Smiths analyse van het nieuwe stelsel legde de lat hoog, met zijn alomvattende verklaring van de competitieve of concurrerende markt. Smith suggereerde dat de markt door een ‘onzichtbare hand’ werd geleid, waar de rationele acties van uit eigenbelang handelende individuen uiteindelijk de samenleving als geheel precies geeft waar ze behoefte aan heeft. Smith was een filosoof en het onderwerp van zijn boek was ‘politieke economie’ – het ging over meer dan economie: het omvatte ook politiek, geschiedenis, filosofie en antropologie. Na Smith verscheen een nieuwe generatie economische denkers, die zich geheel en al op de economie richtten. Ieder van hen vergrootte ons inzicht in de economie – hoe ze werkt en hoe ze gemanged zou moeten worden – en bouwde mee aan de basis van de verschillende takken van de economie.

Tijdens de ontwikkeling van het vak identificeerden economen specifieke vakgebieden. Eén benadering was om naar de economie als geheel te kijken, op nationaal of internationaal niveau, iets wat bekend werd als ‘macro-economie’. Binnen dit vakgebied vallen onderwerpen als groei en ontwikkeling, het vaststellen van de rijkdom van een land in termen van productie en inkomsten en zijn beleid ten aanzien van de internationale handel, en het in de hand houden van inflatie

en werkloosheid. In de ‘micro-economie’ daarentegen wordt gekeken naar de interacties tussen individuele mensen en bedrijven, naar kopers en verkopers, naar markten en concurrentie.

Nieuwe denkwijzen

Uiteraard waren de meningen onder economen verdeeld en ontstonden er verschillende denkwijzen. Velen verwelkomden de welvaart die de industriële economie bracht en propageerden de laissez-faire-benadering, zodat de markt met concurrentie rijkdom zou scheppen en technologische innovaties stimuleren. Anderen waren voorzichtiger in hun inschatting

van het vermogen van de markt om de samenleving ten goede te komen en zagen de tekortkomingen van dit stelsel. Zij dachten dat die konden worden overwonnen door staatsbemoeienis en pleitten voor een rol voor overheden in het verschaffen van bepaalde goederen en diensten en in het beteugelen van de macht van producenten. Volgens de analyse van sommigen, met name de Duitse filosoof Karl Marx, vertoonde een kapitalistische economie fatale gebreken en kon ze niet overleven.

De ideeën van vroege ‘klassieke’ economen als Smith werden meer en meer onder de loep genomen. Aan het einde van de 19de eeuw werd het onderwerp benaderd door economen die waren opgeleid in vakken als wiskunde, techniek en natuurkunde. Deze ‘neoklassieke’ economen beschreven de economie met grafieken en formules en formuleerden de wetten die heersten over de werking van markten en die hun benadering rechtvaardigden.

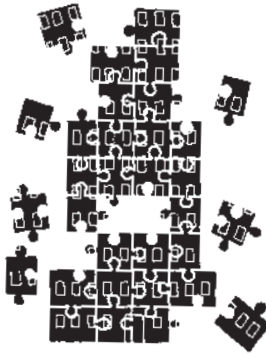
Tegen het einde van de 19de eeuw begonnen economen nationale kenmerken te ontwikkelen: centra van economisch denken waren ontstaan toen op universiteiten faculteiten economie werden gevestigd, en er waren aanwijsbare verschillen tussen de belangrijkste scholen in Oostenrijk, Groot-Brittannië en

Economie is in wezen de studie van drijfveren: hoe mensen krijgen wat ze willen of nodig hebben, vooral als andere mensen hetzelfde willen of nodig hebben.

Steven D. Levitt
Stephen J. Dubner
Amerikaanse economen
(1967- en 1963-)

Zwitserland, vooral over de mate van staatsbemoeyenis met de economie.

Deze verschillen werden in de 20ste eeuw des te duidelijker toen door revoluties in Rusland en China bijna een derde van de wereldbevolking onder communistische heerschappij kwam te staan, met planeconomieën in plaats van vrijemarkteconomieën. De rest van de wereld vroeg zich tegelijkertijd echter af of het aan de markt alleen kon worden overgelaten om te zorgen voor welvaart. Terwijl in Europa gediscussieerd werd over de mate van overheidsbemoeyenis, werd de werkelijke ideeënstrijd in de Verenigde Staten gestreden tijdens de beurskrach op Wall Street in 1929 en de Grote Depressie. In de tweede helft van de 20ste eeuw verschoof het centrum van het economisch denken van Europa naar Amerika, dat de dominante economische grootmacht was geworden en een strikt laissez-faire-beleid ging voeren. Na de ineenstorting van de Sovjet-Unie in 1991 leek de vrijemarkteconomie inderdaad de route naar economisch succes, zoals Smith had voorspeld. Niet iedereen was het hiermee eens. Hoewel de meeste economen vertrouwen hadden in de stabiliteit, efficiëntie en rationaliteit van de markten, waren er ook die hun twijfels hadden en verschenen er nieuwe benaderingen.

Alternatieve benaderingen

Aan het einde van de 20ste eeuw werden op nieuwe vakgebieden van de economie ideeën uit vakken als psychologie en sociologie opgenomen in hun theorieën, evenals nieuwe ontwikkelingen uit de wiskunde en de natuurkunde, zoals de speltheorie en de chaostheorie. Deze theoretici waarschuwden ook voor de zwaktes van het kapitalistische systeem. De steeds ernstiger en frequenter voorkomende financiële crises die aan het begin van de 21ste eeuw plaatsvonden, versterkten het gevoel dat er iets fundamenteel verkeerd was aan het systeem; op hetzelfde moment concludeerden wetenschappers dat onze almaar toenemende welvaart ten koste ging van het milieu in de vorm van een mogelijk desastreuze klimaatverandering.

Terwijl Europa en de Verenigde Staten nu de misschien wel ernstigste economische problemen gaan aanpakken waar ze ooit voor hebben gestaan, zijn er nieuwe economieën verschenen, vooral in Zuidoost-Azië en de zogenaamde 'brics-landen' (Brazilië, Rusland, India, China en Zuid-Afrika). Opnieuw is de economische macht aan het verschuiven en ongetwijfeld zullen nieuwe economische denkwijzen zich ontwikkelen om te helpen onze schaarse middelen te managen.

Een bekend slachtoffer van de economische crises in de eerste twee decennia van de 21ste eeuw is Griekenland, waar de geschiedenis van de economie begon en waar het woord 'economie' dus vandaan komt. In 2012 wezen demonstranten in Athene erop dat democratie ook door de Grieken is uitgevonden, en dat deze staatsvorm het risico liep om te worden geofferd in de zoektocht naar een oplossing van de schulden crisis. Het moet nog blijken hoe de wereld-economie haar problemen gaat oplossen, maar gewapend met de principes die in dit boek worden geschetst, zul je zien hoe we in de huidige situatie zijn beland en misschien een uitweg beginnen te zien.

Het doel van het bestuderen van de economie is [...] leren hoe je kunt voorkomen dat je wordt bedrogen door economen.

Joan Robinson
Amerikaans econoom
(1903-1983)

HET BEG

DE HAND

400 v.C.-1770 n.C.

**IN VAN
EL**

Plato beschrijft zijn **ideale staat**, waarin eigendom van iedereen is en arbeid gespecialiseerd.

ca. 380 v.C.

Thomas van Aquino stelt dat de **prijs van een product 'rechtvaardig'** is als de winst niet excessief is en er bij de koop niet wordt misleid.

1265-1274

Schuldbekentenissen, **'wissels'**, worden een standaardmethode van betaling in de Europese handel, inwisselbaar door handelsbanken.

ca. 1400

Oprichting van de Britse East-India Company, een **internationaal handelsbedrijf**, het eerste mondiale merk.

1599

ca. 350 v.C.

Aristoteles is vóór **privébezit**, maar tegen de ophoping van geld om het geld zelf.

1397

In Florence wordt de Banco dei Medici opgericht, een van de eerste **financiële instellingen** gegrondvest op internationale handel.

1492

Christoffel Columbus komt aan in Amerika; al gauw stroomt goud Europa binnen, waardoor de **geldvoorraad** toeneemt.

ca. 1630

Thomas Mun bepleit een **mercantilistisch beleid**, waarin uitvoer naar het buitenland gebruikt wordt om de rijkdom van een land te vergroten.

Net zozeer als beschavingen tot ontwikkeling kwamen, werden er systemen ontwikkeld om de bevolking van goederen en diensten te voorzien. Ambachten en beroepen produceerden goederen die konden worden geruild en daarvoor ontstonden als vanzelf dergelijke vroege economische systemen. Mensen gingen handeldrijven, eerst door te ruilen en later met behulp van munten van edelmetaal, en zo kwam de handel centraal te staan in het leven. Kopen en verkopen werd al eeuwen gedaan, voordat het in iemand opkwam om eens te kijken naar hoe dit systeem werkte.

De oude Griekse filosofen behoorden tot de eersten die over onderwerpen schreven die samen bekend zouden worden als 'het economisch vakgebied'. In *De republiek* beschreef Plato de politieke en sociale samen-

stelling van de ideale staat, die volgens hem economisch zou functioneren met gespecialiseerde producenten die goederen leverden voor het algemeen welzijn. Maar zijn leerling Aristoteles verdedigde nu juist het idee van privébezit, dat op de markt verhandeld zou kunnen worden. Dit zijn tegenstellingen die nog steeds opgeld doen. Als filosofen beschouwden Plato en Aristoteles economie als een zaak van morele filosofie: in plaats van te analyseren hoe een economisch stelsel werkt, kwamen ze met ideeën over hoe het zou moeten werken. Een dergelijke benadering noemen we 'normatief': ze is subjectief en kijkt naar 'hoe het zou moeten zijn'.

De normatieve benadering van de economie zette zich voort tijdens het christendom, met middeleeuwse filosofen als Thomas van Aquino (blz. 23), die probeerde de ethiek van privé-

bezit en handel op de markt te beschrijven. Van Aquino keek naar de ethiek van beprijzing en verdedigde het belang van 'rechtvaardige' prijzen, waarmee geen excessieve winst gemaakt werd door de koopman.

In de klassieke maatschappijen waren arbeiders vooral slaven en middeleeuws Europa dreef op een feodaal stelsel, waarin boeren beschermd werden door lokale heren in ruil voor arbeid of militaire dienst. De morele argumenten van deze filosofen waren dan ook ietwat academisch.

Opkomst van de stadstaten

Een grote verandering deed zich voor in de 15de eeuw, toen in Europa stadstaten ontstonden die rijk werden door internationale handel. Een nieuwe, welvarende klasse van kooplieden ging de feodale landeigenaren vervangen als de belangrijkste spelers in de

Een **speculatiebubbel** op de Nederlandse markt voor tulpenbollen spat uiteen en duizenden speculanten zijn geruïneerd.

↑
1637

William Petty laat in zijn *Quantulumcunqve concerning money* zien hoe de **economie kan worden gemeten**.

↑
1682

Gregory King geeft een **statistisch overzicht** van de handel van Engeland in de 17de eeuw.

↑
1697

François Quesnay en zijn volgelingen, de fysiocraten, stellen dat **bouwland en landbouw** de enige bronnen zijn van economische voorspoed.

↑
1756

1668

Josiah Child omschrijft de **vrijhandel** – hij bepleit een toename van zowel in- als uitvoer.

1689

John Locke stelt dat **rijkdom niet afkomstig is** uit handel, maar uit arbeid.

1752

David Hume meent dat voor nutsgoederen **betaald zou moeten worden door overheden**.

1758

Quesnay maakt in zijn *Tableau économique* de eerste analyse van de werking van een hele economie: de **macro-economie**.

economie en zij werkten nauw samen met dynastieën van bankiers, die hun handel en ontdekkingsreizen financierden.

Nieuwe handelsnaties namen de plaats van de kleinschalige feodale staten in en het economisch denken ging zich richten op hoe de ruil van goederen en geld tussen landen kon worden beheerst. De toenmalige benadering, bekend als het 'mercantilisme', was die van de betalingsbalans: het verschil tussen wat een land besteedt aan de invoer en wat het verdient aan de uitvoer. De verkoop van goederen naar het buitenland werd als iets goeds beschouwd, omdat dat het land geld opbracht; de invoer van goederen werd echter schadelijk gevonden, omdat daarmee geld uit het land verdween. Om een handelstekort te voorkomen en binnenlandse producenten te beschermen tegen buitenlandse

concurrenten pleitten mercantilisten voor het heffen van invoerrechten.

De groeiende handel werd echter te groot voor de individuele kooplieden en hun financiers. Er werden partnerschappen gesloten en bedrijven opgericht, vaak met steun van de regering, om grote handelsoperaties uit te kunnen voeren. Deze bedrijven splitsten zich op in 'aandelen', zodat ze door veel investeerders konden worden gefinancierd. De belangstelling voor het kopen van aandelen nam aan het einde van de 17de eeuw snel toe en leidde tot de oprichting van vennootschappen en aandelenbeurzen, waar aandelen konden worden gekocht en verkocht.

Een nieuwe wetenschap

De enorme groei van de handel wekte opnieuw belangstelling voor de werking van de economie en leidde tot het begin van de economische we-

tenschap. Begin 18de eeuw begon het tijdperk van de verlichting, dat de rede boven alles stelde en waarin 'politieke economie' wetenschappelijk werd benaderd. Economen probeerden economische activiteit te meten en beschreven de werking van het economisch stelsel in plaats van te kijken naar de morele implicaties.

Een groep denkers in Frankrijk, de fysiocraten, analyseerde de geldstroom in de economie en kwam met het eerste macro-economische model. Zij zetten de landbouw in plaats van handel of financiën in de kern van een economisch stelsel. Intussen verschoven politieke filosofen in Groot-Brittannië de nadruk van mercantilistische opvattingen over de handel naar producenten, consumenten en het nut en de waarde van goederen. Het kader van de moderne studie van de economie begon te verschijnen. ■

EIGENDOM ZOU PARTICULIER MOETEN ZIJN

EIGENDOMSRECHTEN

CONTEXT

FOCUS

Maatschappij en economie

GROOTSTE DENKER

Aristoteles (384-322 v.C.)

VOOR

423-347 v.C. Plato stelt in *De ideale staat* dat heersers bezit collectief moeten beheren voor het algemeen belang.

NA

1-250 n.C. In het Romeinse recht heet het totaal van rechten op en macht over iets wat iemand heeft *'dominium'*.

1265-1274 Volgens Thomas van Aquino is het hebben van bezit iets natuurlijk en goeds, maar is privé-eigendom minder belangrijk dan gemeenschappelijk eigendom.

1689 John Locke zegt dat alles wat je met je eigen arbeid maakt, rechtens van jou is.

1848 Karl Marx schrijft het *Communistisch manifest* en bepleit daarin de volledige afschaffing van privébezit.

We leren van jongs af aan over eigendom en persoonlijk bezit door ruzies over speelgoed. Dit concept wordt vaak als vanzelfsprekend beschouwd, maar aan het idee is niets echt zeker. Privébezit is fundamenteel voor het kapitalisme. Karl Marx (blz. 105) merkte op dat de rijkdom die door het kapitalisme wordt gegenereerd, samenlevingen met 'een immense hoeveelheid goederen' opscheept die particulier bezit zijn en voor winst kunnen worden verhandeld. Bedrijven zijn ook particulier eigendom en zijn gericht op het maken van winst op de vrije markt. Zonder het

concept privé-eigendom kan geen winst worden gemaakt – er is zelfs geen enkele reden om de markt op te gaan. Er is niet eens een markt.

Typen eigendom

'Eigendom' omvat een breed scala aan zaken, van materiële goederen tot intellectueel bezit, zoals patenten en tekst. Het is zelfs terreinen binnengedrongen die door verdedigers van de vrije markt niet verdedigd kunnen worden, zoals slavernij, waar mensen als goederen worden beschouwd.

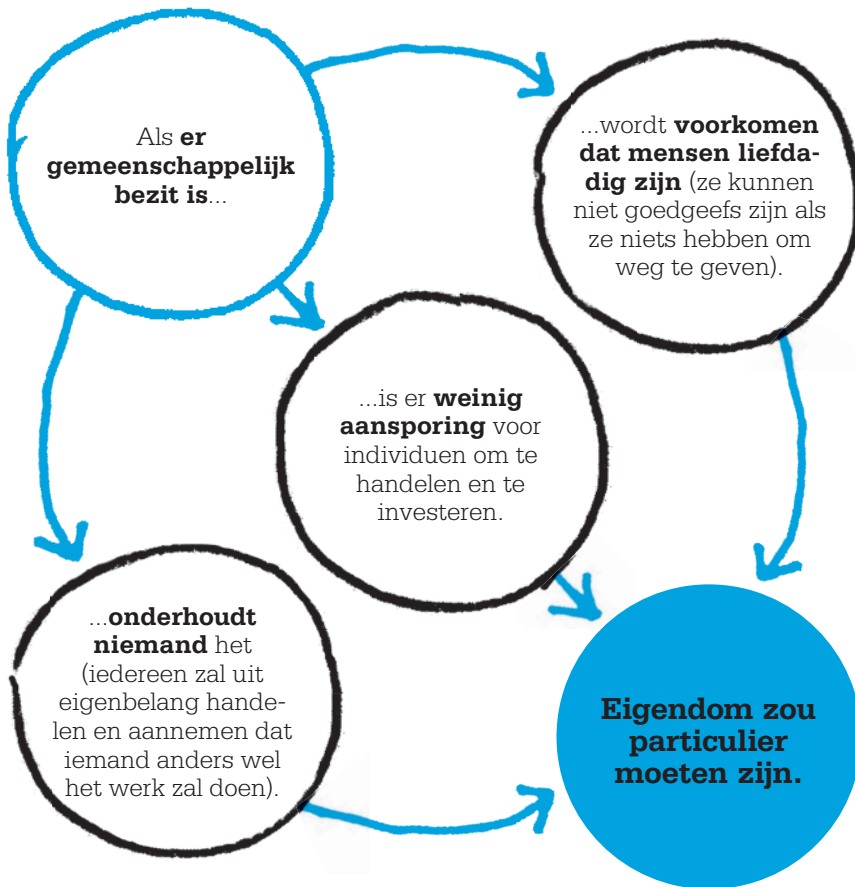
Materieel bezit kan op drie verschillende manieren zijn georganiseerd. Ten eerste kan alles het bezit zijn van iedereen en door iedereen naar eigen inzicht worden gebruikt op grond van wederzijds vertrouwen en traditie. Dit was het geval in tribale samenlevingen en is nog steeds het gebruik bij de Huaorani in het Amazonegebied. Ten tweede kan bezit gezamenlijk worden beheerd en gebruikt: dat is de essentie van het communistische systeem. En ten derde kan bezit privé zijn en kan de bezitter ermee doen wat hij wil. Dit vormt de kern van het kapitalisme.

Moderne economen neigen ertoe privébezit te rechtvaardigen op pragmatische gronden: zij beweren dat de

Het verdedigen van privébezit is belangrijk in kapitalistische landen. Dit huis in Warschau is het veiligste huis ooit gebouwd: met één druk op een knop verandert het in een stalen kubus.

Zie ook: Markten en ethiek 22-23 ■ Levering van collectieve goederen en diensten 46-47 ■ Marxistische economie 100-105 ■ Definities van economie 171

Hoe privé?

In iedere moderne samenleving worden een paar dingen beschouwd als gemeenschappelijk eigendom, zoals straten en parken. Andere, zoals auto's, zijn privébezit. Eigendomsrechten verlenen gewoonlijk exclusieve rechten op een bepaald iets aan de eigenaar, maar dat is niet altijd zo. De eigenaar van een huis in een historische wijk mag het bijvoorbeeld niet platgooien en vervangen door een wolvenkrabber of een fabriek, of zelfs het gebruik van het gebouw zomaar wijzigen. De regering van ieder land behoudt het recht om particulier eigendom terzijde te schuiven als dat nodig geacht wordt, om redenen die variëren van de behoefte aan infrastructuur tot nationale veiligheid. Zelfs in de Verenigde Staten, een streng kapitalistisch land, kan de overheid een eigenaar van onroerend goed dwingen om zijn rechten op te geven. Het veertiende amendement van de Amerikaanse grondwet verzacht deze dreun echter: hierin is bepaald dat de eigenaar gecompenseerd moet worden met de marktwaarde.

markt domweg niet zijn werk kan doen zonder verdeling van bezittingen. Vroegere denkers gebruikten een meer morele verdediging van privébezit. De Griekse filosoof Aristoteles was van mening dat 'bezit privé moest zijn'. Hij wees erop dat als bezit gemeenschappelijk is, niemand de verantwoordelijkheid neemt om het te onderhouden en te verbeteren. Bovendien kunnen mensen alleen goedgeefs zijn als ze iets hebben om weg te geven.

Een recht op bezit

In de 17de eeuw was het land en waren de huizen in wezen eigendom van vorsten. De Engelse filosoof John

Locke (1632-1704) sprak zich uit voor individuele rechten met als argument dat God ons het gezag heeft gegeven over ons lichaam en dus ook over de dingen die we daarmee maken. De Duitse filosoof Immanuel Kant (1724-1804) beweerde later dat privébezit een legitieme uiting was van het zelf.

Een andere Duitse filosoof zou het concept privébezit echter totaal verwerpen. Karl Marx beweerde dat het concept privébezit slechts een middel is waarmee de kapitalist de arbeid van de proletariër afneemt, hem geknecht houdt en hem uitsluit. Het proletariaat wordt in wezen uitgesloten van de selecte groep die over alle rijkdom en macht beschikt. ■

Het is duidelijk beter als bezit particulier is, maar het gebruik ervan gemeenschappelijk; en het is de speciale taak van de wetgever om een welwillende houding bij de mens te ontwikkelen.

Aristoteles

WAT IS EEN RECHTVAARDIGE PRIJS?

MARKTEN EN ETHIEK

CONTEXT

FOCUS

Maatschappij en economie

GROOTSTE DENKER

Thomas van Aquino

(1225-1274)

VOOR

ca. 350 v.C. In *Politika* stelt Aristoteles dat de waarde van goederen alléén gemeten moet worden naar: 'behoefte'.

529-534 Romeinse rechtshoven beschermen landeigenaren tegen onteigening onder de rechtvaardige prijs.

NA

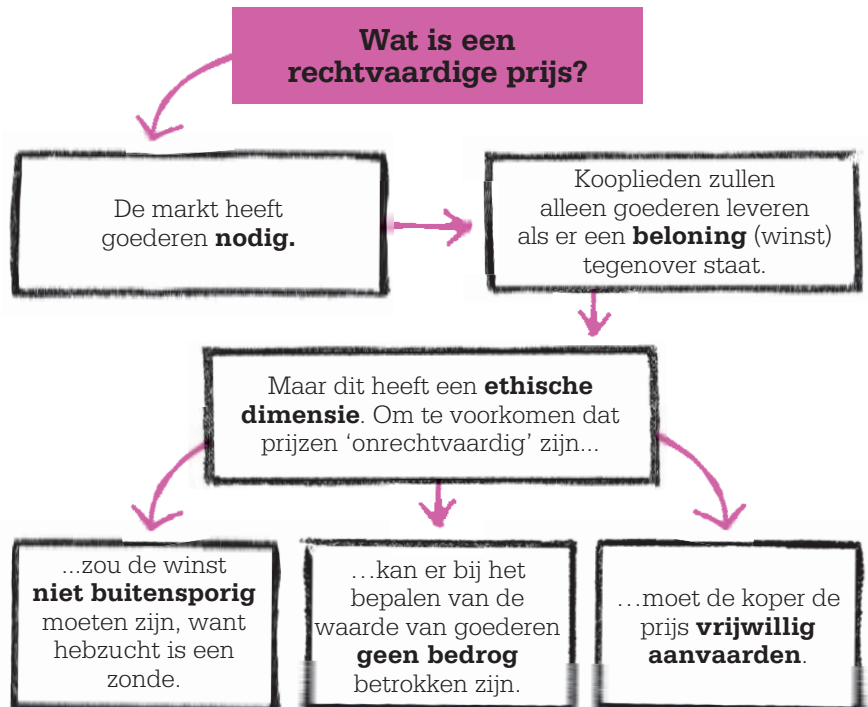
1544 Luis Saravia de la Calle bepleit dat een prijs moet worden bepaald door 'algehele schatting' op basis van kwaliteit en hoeveelheid.

1890 Alfred Marshall stelt voor prijzen automatisch te bepalen door vraag en aanbod.

1920 Ludwig von Mises stelt dat socialisme niet kan werken omdat prijzen de enige manier zijn om behoefte te bepalen. Geen mens zou iets aan een ander mens moeten verkopen voor meer dan het waard is.

Veel mensen weten wat het is om te worden uitgebuit of 'afgezet' door een verkoper, zoals wanneer je veel te dure ijsjes koopt bij een toeristische attractie. Volgens de economische theorie bestaat afzetten echter niet. De prijs van iets is gewoon de marktprijs: de prijs die mensen bereid zijn te betalen. Voor markeconomen heeft prijs

geen ethische dimensie – prijsbepaling is een automatische functie van vraag en aanbod. Kooplui die te veel lijken te vragen, stuwden de prijs op tot de grens. Als ze een hogere prijs vragen dan mensen bereid zijn te betalen, dan koopt niemand meer bij hen en moeten de kooplieden hun prijs wel laten zakken. Markteconomen beschouwen de markt als

Zie ook: Eigendomsrechten 20-21 ■ Vrijemarkteconomie 54-61 ■ Vraag en aanbod 108-113 ■ Economie en traditie 166-167

In middeleeuwse gemeenschappen lagen prijzen heel gevoelig. In Londen werd William le Bole gestraft voor het verkopen van te licht brood door hem door de straten te slepen.

de enige manier om de prijs te bepalen, aangezien niets een intrinsieke waarde heeft, zelfs goud niet.

De aanvaardbare prijs

Het idee dat de markt de prijzen zou moeten bepalen, lijkt scherp te contrasteren met de visie van de Siciliaanse geleerde Thomas van Aquino in zijn *Summa theologica*, een van de vroegste studies over de markt. Voor Van Aquino, monnik en geleerde, was prijs vooral een ethische kwestie. Hij beschouwde hebzucht als een doodzonde, maar begreep ook dat als een koopman niet de winstprikkel zou hebben, hij opviel met handeldrijven en de gemeenschap de goederen zou ontberen die ze nodig heeft.

Van Aquino kwam tot de conclusie dat de koopman een 'gerechtvaardigde prijs' mocht rekenen, met daarin een fatsoenlijke winst, maar zonder buitensporig profijt, dat zondig is. Deze rechtvaardige prijs is de prijs die de koper vrijwillig overeenkomt te betalen als hij over eerlijke informatie beschikt. De verkoper is

niet verplicht de koper te laten weten dat de prijs in de toekomst zou kunnen zakken, als er bijvoorbeeld op korte termijn scheepsladingen specerijen worden verwacht.

Over prijzen en ethiek wordt nog altijd heftig gediscussieerd, bijvoorbeeld als economen en 'gewone mensen' het hebben over 'de rechtvaardige prijs' van de bonus van een bankier of het minimumloon. Vrijemarkteconomen, die iedere interventie op de markt afwijzen, en zij die overheidsinterventie juist bepleiten – of dat nu is om economische of ethische redenen – blijven ruziën over wat goed en niet goed zou zijn aan het opleggen van beperkingen aan de prijsvoering. ■

“

Geen mens zou iets aan een ander moeten verkopen voor meer dan de waarde.

Thomas van Aquino

”

Thomas van Aquino

De heilige Thomas van Aquino was een van de grote geleerden van de middeleeuwen. Hij werd in 1225 geboren in Aquino op Sicilië, in een aristocratische familie, en kreeg vanaf zijn vijfde onderwijs. Toen hij zeventien was, besloot hij de wereldlijke rijkdom achter zich te laten en wilde hij zich aansluiten bij de bedelorde van de dominicanen. Zijn familie was zo geschokt dat ze hem onderweg naar het klooster ontvoerden en twee jaar gevangenhielden. Zijn besluit stond echter vast en uiteindelijk gaf zijn familie toe en liet hem vertrekken naar Parijs, waar hij leerling werd van de filosoof en monnik Albertus Magnus (1206-1280). Van Aquino studeerde en onderwees in Frankrijk en Italië. In 1272 stichtte hij in Napels een *studium generale* (een universiteit). Zijn vele filosofische werken zijn enorm invloedrijk geweest voor het plaveien van de weg naar de moderne wereld.

Belangrijkste werken

1256-1259 *Questiones de veritate* (Vragen over de waarheid)

1261-1263 *Summa contra gentiles* (Synthese tegen de heidenen)

1265-1273 *Summa theologica* (Synthese van de theologie)